

μοί φαίνεται ν' ἀκούω φωνάς ἐσωτερικάς νὰ διαμαρτύρωνται ἐναντίον τῶν λόγων μου καὶ νὰ λέγωσι. Δὲν ἀρνούμεθα οὔτε τὴν ἱστορίαν, οὔτε τὸ Εὐαγγέλιον, οὔτε τὴν πραγματικότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὔτε τὴν εἰλικρινειάν σας, πλὴν μόνον ἀμφιβάλλομεν! — Πλὴν περὶ τίνας ἀμφιβάλλετε; Ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀποτέλεσμα ἄνευ αἰτίας; Ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη τοῦ πνεύματός σας νὰ πιστεύητε εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ἐρωτῶ λοιπὸν, ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησίαι, ἡγουν τὸ ἱστορικὸν γεγονός τὸ μᾶλλον σπουδαῖον τῶν χρονικῶν τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν χάνει τὴν παιητικὴν αὐτῆς ἀρχὴν, χάνων τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἀμφιβάλλετε περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ὅστις ἐνήργησε τὸ θαῦμα τοῦτο; Πλὴν ἡ δύναμις αὕτη ἐκδηλοῦται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν εἰς τὰ θαύματα τῆς δημιουργίας. Ἀμφιβάλλετε περὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ὅστις εἰς ἐπεφύλαξε τὸ θαῦμα τοῦτο ὅπως εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἢ ἐλπίς μελλούσης ἀθανασίας; Ἀλλὰ, ταλαίπωροι δοῦλοι τῆς θλίψεως καὶ τῆς ἁμαρτίας, τί θὰ εἰσθε ἄνευ τῆς ἐλπίδος ταύτης, καὶ πῶς ἠθέλετε δυνηθῆ ἄνευ αὐτῆς νὰ ὑπομείνητε τὸ βαρὺ φορτίον τῆς ζωῆς; Δὲν ἐννοεῖτε; Ἐὰν ἀόρατος χεὶρ δὲν ἤρχετο ὅπως κυλίσῃ τὸν λίθον τοῦ μνημείου ἔνθα ἀνεπαύετο τὸ σῶμα τοῦ Ἐπιθυμητοῦ τῶν ἐθνῶν, θὰ εἰσθε τὸ παίγνιον ἀδυσωπῆτου εἰμαρμένης καὶ δὲν ἤθελεν ὑπάρχει πλέον ἐν τῷ Θεῷ οὔτε δικαιοσύνη, οὔτε ἀγάπη. Ἀχ! εἰάν θέλετε εἰλικρινῶς νὰ πιστεύσητε, μὴ ζητῆτε νὰ διαφύγητε τὴν πίστιν διὰ τῆς λήθης τοῦ ἑαυτοῦ σας καὶ τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῆς διανοίας σας καὶ τῆς καρδίας σας! Μὴ θορυβήσθε ἕνεκεν τῶν βιωτικῶν μεριμνῶν καὶ τοῦ ματαιοῦ θορύβου τοῦ κόσμου. Ζητεῖτε τὴν ἀλήθειαν, καὶ προπάντων παρακαλεῖτε τὸν Θεὸν τοῦ ὁποίου δὲν δύνασθε ν' ἀρνηθῆτε οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν ἀγαθότητα. Εἶνε ὁ κοινὸς πατὴρ τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰάν ὑμεῖς οἵτινες εἰσθε πονηροὶ, ἡξεύρετε νὰ δίδετε ἄρτον εἰς τὰ τέκνα σας, πολλῶ μᾶλ-

λον ὁ Θεὸς θέλει σᾶς χορηγήσει τὸ πνεῦμα του, ὅπως διαχέῃ εἰς τὰς ψυχὰς ὑμῶν τὴν γλυκεῖαν ἐκείνην χαρὰν ἣτις μᾶς ἐπιτρέπει νὰ περιμένωμεν τὴν αἰώνιον μακαριότητα. Ἀμήν. (*)

A. Κουρτιάκης.

ΠΕΡΙ ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ ΩΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡ ΕΛΛΗΣΙΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ὑπὸ ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΕΓΓΕΡΟΥ.

(Συνέχεια καὶ τέλος).

Οὐχὶ ἐλάσσονα θέσιν ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Καλλιμάχου κατεῖχον τὰ περὶ συγγράμματα. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς συχνάκις ἀναφέρεται εἰς αὐτὴν ἐν τῇ συντάξει τοῦ καταλόγου τοῦ Δεινάρχου καὶ Δημοσθένους καὶ Ἰσαίου, ὁ Ἀρποκρατίων ἀναφέρει αὐτὴν προκειμένου περὶ λόγου τινὸς ἀποδιδόμενου εἰς τὴν Δημοσθένειαν καὶ δὲ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ὑποπτέυετο ὡς ψευδεπίγραφον 1) ὁ δὲ Φώτιος ἐν τῷ ἀριθμῷ 265 τῆς Βιβλιοθήκης αὐτοῦ μέμφεται τὸν Καλλιμάχον ὡς μὴ ἱκανὸν κριτὴν ὄντα εἰς τὰς τοιαύτας ἀπονομάς. Πρὸς τοῦτοις βλέπομεν ἐκ χωρίου τινὸς τοῦ Ἀθηναίου ὅτι ὁ Καλλιμάχος οὐδὲ τῆς ἐσχάτης τάξεως τοῦς ῥήτορας παρῆδεν, ἐπειδὴ ἀναφέρει λόγον τινὰ τοῦ Διονυσίου, τοῦ ἐπικαλουμένου Κάλχου. 2) Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ ἁμαρτήμασι κατηγορεῖτο ἐνίοτε ὡς π. χ. προκειμένου περὶ τοῦ περιφήμου Προδίκου, δὲ μέμφονται ὅτι κατέλεξεν ἐν τοῖς ῥήτορσι μᾶλλον ὄντα φιλόσοφον 3).

*) Ἡ ἀνωτέρω πραγματεία ἐρανισθεῖσα ἐκ τῶν ἀπολογητικῶν συνδιαλέξεων τοῦ K. Menard St. Martin ἐξεφωνήθη ἐν τῷ Φιλ. Συλλόγῳ «ὁ Ὀμηρος.»

1) Ἐν τῇ λέξει Ἐνεπίσκημα.

2) IE, 669.

3) Σχόλιον εἰς τὰς Ὀρνίθας τοῦ Ἀριστοφάνους στίχο, 692.

Ἡ φιλοσοφία, εἰς ἣν ἡ μνεία τῆς διαφω-
νίας ταύτης ἄγει ἡμᾶς, κατεῖχε βεβαίως εὐ-
ρεῖαν θέσιν ἐν τοῖς Πίναξιν. Ὁ Σουΐδας ἐν
τῇ λέξει Καλλίμαχος ἀποδίδωσιν αὐτῷ κα-
τάλογον συγγραμμάτων τοῦ Διμοκρίτου, ὅ-
περ ἀδύνατον ν' ἀπετέλει ἴδιον συγγραμ-
μα. Ἔτερα χωρία δεικνύουσιν ὅτι οἱ φιλόσοφοι
ἦσαν διατεταγμένοι κατὰ φιλοσοφικά συ-
στήματα, ὅπερ βεβαίως θὰ παρείχεν εἰς αὐ-
τὸν ἀμνηχανίαν τινὰ ὡς πρὸς ἐκείνους, ἐὰν τὰ
δόγματα δὲν συνεδέοντο καλῶς πρὸς τὰ
τῶν μεγάλων ἀρχηγῶν τῶν φιλοσοφικῶν
σχολῶν, καὶ ὡς πρὸς ἐκείνους, ὧν ἡ φιλο-
πραγμοσύνη διεμερίζετο εἰς διαφόρους μελέ-
τας. Παραδείγματος χάριν, Διογένης ὁ Λα-
έρτιος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ φιλόσοφος Εὐδοξος ἐ-
μαυήτευσεν παρὰ τῷ Ἀρχύτῃ διὰ τὴν γεω-
μετρίαν καὶ παρὰ Φιλιστίωνι τῷ Συρακου-
σίῳ διὰ τὴν ἱατρικὴν 1). Ἄλλη ἀμνηχανία,
ὁ Χίος ποιητὴς Ἴων ἔγραψε καὶ φιλοσοφόν
τι σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον *Τριαγμός* καὶ
διὰ τοῦτου ἐδικαιούτο νὰ συγκαταριθμῇται
μετὰ τῶν συγχρόνων αὐτῷ φιλοσόφων· ἀλλ'
ὁ Καλλίμαχος ψευδῇ θεωρῶν τὴν εἰς αὐτὸν
ἀπονομήν τοῦ συγγράμματος παρεδέχετο
αὐτὸ μᾶλλον ὡς *Ἐπιγένους* τινός 2). Ἐν-
τεῦθεν βλέπει τις ὅτι ὁ συντάκτης τῶν κα-
ταλόγων, ὀλίγον ἐὰν ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἀ-
κριβείαν, ἤγετ' εἰς ἀλθθεῖς κριτικὰς ἐρεῖνας·
ἐννοεῖται ὡσαύτως ὅτι διὰ ν' ἀποφύγῃ πα-
σαν παρεξήγησιν ἐπὶ τῶν ἀμφισβητούμενων
συγγραμμάτων ὤφειλεν ὅπως ἀναγράφῃ οὐ
μόνον τὴν ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρώ-
τους στίχους, τῆς συνθεῖας δὲ ταύτης πλεί-
στα ἵχνη διαμένουσιν 3).

Δύο ἢ τρία ἐπιγράμματα τοῦ Καλλιμά-
χου τωζόμενα ἐν τῇ *Ἀνθολογίᾳ* (ἐν π. γ.
εἰς τὸν Ὀμηρικὸν ποιητὴν Κρεόφιλον, ἕτερον
δὲ εἰς τὸν Ἡσίοδον καὶ Ἀράτον) φαίνονται
πρωρισμένα ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ἐπιγρα-
φὴ ἐν κεφαλίδι τῶν χειρογράφων τῶν συγ-

γραφῶν τούτων. Νὰ πιστεύσωμεν ἄρα ὅτι
ὁ Καλλίμαχος προσήλωσε τοιαῦτά τινα εἰς
ἐκαστον τῶν συγγραμμάτων, ὧν τὰς βίβλους
κατέγραφεν; Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο θὰ ἦτο
παιδαριώδης λίαν χρῆσις τῆς ἱκανότητος
καὶ φιλοπραγμοσύνης αὐτοῦ. Ἀληθές ὅτι
οἱ ἀρχαῖοι ἀποδίδουσιν αὐτῷ ἀπαράμιλλον
γανιμότητα πνεύματος, διότι κατὰ τὴν ση-
μείωσιν τοῦ Σουΐδα παρήγαγεν *ἐννεακοσί-
ους τόμους*, ἀλλὰ βεβαίως κυλίνδρους οἵ-
τινες, ὡς οἱ τρεῖς χιλιάδες πεντακόσιοι Δι-
δύμου τοῦ ἐπικαλουμένου Χαλκεντέρου, πε-
ριεῖχον πολλῶ ἔλασσον ὕλης τῶν νῦν με-
τρίου μεγέθους τόμων. Καὶ ἄλλως εἰς τὸν
ἀριθμὸν τοῦτον περιέχονται ἀναμφιλόγως
οἱ τοὺς Πίνακας ἀποτελοῦντες ἑκατὸν εἴκοσι
τόμοι, οἵτινες ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ἦναι
πλήρεις, δίχως νὰ ὑποθέσωμεν αὐτοὺς κε-
κοσμημένους ἐν ἑκάστη σελίδι διὰ τῶν ἀ-
νωφελῶν τούτων ἐνστίχων τερπνοτήτων
(*aménités*). Ἀρκεῖ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐ-
νιαχοῦ μόνον καὶ κατ' ἐξαιρέσιν διὰ τινὰς
περιφήμους συγγραφεῖς ἐνησχολήθη ὁ Καλ-
λίμαχος εἰς τὰ παίγνια ταῦτα τοῦ πνεύμα-
τος, ὅπερ λίαν συμφωνοῦσι πρὸς τὸ πνεῦμα
τῶν πελυμαθῶν ποιητῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς
σχολῆς.

Οἱ ἱστορικοὶ ἀναμφιλόγως κατεῖχον ὁ-
μοίως ἴδιον κεφάλαιον ἐν τῇ συμπιλήσει
τοῦ σοφοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης·
διότι ὁ Ἀθηναῖος 4) ἐπιφέρει κρίσιν ἐπὶ ἔρ-
γου τινός φέροντος κοινῶς τὸ ὄνομα Ἐκα-
ταίου τοῦ Μιλησίου, ὅπερ ὅμως ὁ Καλλί-
μαχος ἀπέδιδεν εἰς τὸν πολλῶ ἔλασσονος
φήμης συγγραφέα Νησιώτην.

Τὸ ποικιλώτερον τῶν κεφαλαίων ἦτο βε-
βαίως τὸ περὶ παντοίων συγγραμμάτων
πραγματευόμενον· ὁ Καλλίμαχος ἐξήλεγχεν
ἐν αὐτῷ τὰ συγγράμματα πολλῶν συγγρα-
φῶν, ὡς, φέρ' εἰπεῖν, τῶν Αἰγυμίου, Ἡγη-
σίππου, Μητροβίου, Φαίστου, οἵτινες ἔγρα-
ψαν περὶ πλακουντοποιίας, ἐν τῷ αὐτῷ ἐ-
ξήλεγγε τὰ ὀνόματα πάντων, ὅσοι συνέ-
ταζαν *Συμπόσια*, οἷον τὸ περίφημον Μά-

1) Βίοι τῶν φιλοσόφων Β, 86. Πρβλ. Θ,
22 περὶ Ἐμπεδοκλέους.

2) Ἀρποκρατίων, ἐν τῇ λέξει Ἴων.

3) Ἀθηναῖος ΣΤ', 244. 4Γ, 585.

4) Β'. 70.

τρωνος τοῦ Ἑρμείου 1) συμπόσιον καὶ ὑπὸ διαφόρους ἐπιγραφὰς συγγραμμάτια περὶ γαστρονομίας καὶ ἐψοποιίας· ἐντεῦθεν δ' ὁ γόμενος ἐποιεῖτο μνείαν ἐνθουσιαστικῶν τινῶν παρασίτων, ὡς, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ Λυσιμάχου, τοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως Ἀττάλου προσκολληθέντος. Εἰς τὸ αὐτὸ συνεδύνοντο καὶ νόμοι συσσιτικοί, οἷος ὁ ὑπὸ τῆς ἑταίρας Γναθαίνης συντεθείς κατὰ ζήλον τῶν ἐκείναια συνταξαμένων φιλοσόφων, οὗ καὶ τὴν ἀρχὴν παρέθετο ὁ Καλλίμαχος ἐν τῷ τρίτῳ πίνακι τῶν νόμων, περιέχοντος, καθ' ὃ λέγεται, στίχους τριακοσίους εἴκοσι τρεῖς. 2)

Ἡ κατὰ στίχους αὕτη ἀπαρίθμησις παρέχει ἡμῖν εὐκαιρίαν ὅπως παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κριτικοὶ καὶ βιβλιογράφοι διατιμῶσι σχεδὸν πάντοτε διὰ στίχων καὶ οὐχὶ διὰ σελίδων τὸ μῆκος συγγραμμάτων ἢ καὶ μερῶν αὐτῶν, ὧν τὴν ἑκτασιν νὰ καταμετρήσωσι θέλουσιν. Ὁ Κ. Ritschl ἐν Προσαρτήματί τινι τῆς ἱστορίας αὐτοῦ περὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀλεξανδρείας πεφροντισμένως συνέλεξε πάντα τὰ μέχρι τοῦ νῦν γνωστὰ παραδείγματα τοῦ εἴδους τούτου τοῦ ὑπολογισμοῦ, οὗ τὰ ἔχνη ἀνευρίσκομεν οὐ μόνον ἐν τῇ φιλολογικῇ ἱστορίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς τῶν χειρογράφων ἱερῶν ἢ καὶ ἐθνικῶν συγγραφέων καὶ ἰδίᾳ ἐν τοῖς παπύροις τοῦ Πρακλείου. 3)

Ὁ τρόπος δὲ αὗτος τοῦ μετρεῖν δὲν ἦτο κατὰ βάθος ἀπατηλότερος τοῦ ἡμετέρου διὰ σελίδων ὑπολογισμοῦ. Ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ στίχων, ἀλλὰ καὶ διαφορὰ ἐπίσης ὑπάρχει μεταξὺ σελίδων· ἂν δὲ εἰς τὰ τοιαῦτα ἐπεθύμουν ἀπόλυτον ἀκρίβειαν, ἔπρεπε διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου

νὰ γίνετο ἡ ἀρίθμησις. Μεῖζον ἀτόπημα τῆς στιχομετρίας εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ ἡ λέξις στίχος Ἑλληνιστὶ καὶ ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς αὐτὴν Λατινικὴ versus σημαίνουσιν ἀμφότεραι στίχον πεζοῦ συγγράμματος ἐπίσης δὲ καὶ στίχον ποιήματος, τινὲς τῶν νεωτέρων βιβλιογράφων ἐξέλαβον πεζόν τε σύγγραμμα ὡς ποίημα· τὸ ἀστεινὸν δὲ τοῦτο ἀτύχημα συνέβη εἰς τὸν εὐφυέστερον τῶν Γάλλων βιβλιογράφων Κάρολον Νοδιέρρον προκειμένου περὶ τοῦ Συμποσίου τῶν δέκα παρθένων τοῦ ἁγίου Μεθοδίου. 4)

Αἱ περὶ τῆς γνησιότητος καὶ τῆς ἀπονομῆς μυριάδων συγγραμμάτων κατεταγμένων εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ Καλλιμάχου καὶ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ ἀμφισβητήσεις περιεπλέκοντο συνήθως ἕνεκα τῆς ὁμωνυμίας· ἐντεῦθεν παρήχθη βεβαίως ἡ ἐπιτυχὴ στάτη ἐπίνοια ἔργου τινὸς ὄντος φυσικὸν συμπλήρωμα τῶν καταλόγων τούτων, δηλαδὴ τῆς *Περὶ ὁμωνύμων* πραγματείας τοῦ Δημητρίου Μάγνητος, ἣτις περιελάμβανε τὰ ὀνόματα ἀνδρῶν καὶ τὰ ὀνόματα πόλεων· ἐν εἰσέτι βιβλίον, οὗ ἡ ἀπώλεια εἶναι πολλῆς λύπης ἀξία καὶ οὐ ἀποσπασμάτια θὰ κατεχωρίζοντο ἐπαξίως ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κ. C. Müller.

Διατηροῦνται ἄρα γε νῦν ἀλλαχοῦ ἢ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, ὧν τὰς μαρτυρίας ἐξηλέγξαμεν, ἀποσπασμάτια τῶν ὠφελίμων τούτων συμπληρώσεων τῶν συνταχθεισῶν ὑπὸ τῶν πολυμαθῶν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Περγᾶμου; Βεβαίως δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἀποτελοῦσιν αὗται τὴν βάσιν τῶν βιβλιογραφικῶν σημειώσεων, αἷς ἀπαντῶμεν τοσοῦτον πολυαριθμούς παρὰ Διογένηι τῷ Λαερτίῳ καὶ ἐν ταῖς ἀλλαχοῦ διεσπαρμέναις βιογραφίαις τῶν περιφήμων συγγραφέων τῆς Ἑλλάδος, ἐν αἷς ὅμως οἱ

1) Ἀθήναιος, Β'. 62. Δ'. 434. ΙΔ'. 656. Εἶδος κωμικῆς φιλολογίας διάφορον τῶν Συμποσίων ἐκείνων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφώντος.

2) Ἀθήναιος ΣΤ'. 252.

3) Ἀθήναιος ΙΓ'. 586.

4) *Opuscula Philologica*, 4 σ. 171 καὶ ἑξῆς.

1) *Bibliothèque sacrée grecque latine* σ. 468. Τὸ λάθος τῶν ἀρχαιοτέρων βιβλιογράφων εἶχεν ἤδη ἐξελεγχθῆ ὑπὸ τοῦ Tillemont ἐν ταῖς *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique* αὐτοῦ τόμος Ε'. σελ. 468.

Πίνακες δὲν ἀναφέρονται ῥητῶς. Ἴσως δὲ καὶ τινὰ ἀποσπάσματα σώζονται εἰσέτι ὑπὸ τὰ λείψανα τῆς Πτολεμαϊκῆς Αἰγύπτου. Τεμάχιόν τι Ἑλληνικοῦ παπύρου, εὖ τὸ ἀπείκασμα ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ 1864 ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐν Πετρούπολει βιβλιοθήκης, ὅπερ ἐξεδόθη εἰς συνοπτικοὺς χαρακτῆρας ὑπὸ τοῦ K. Zündel ἐν τῷ *Rheinisches Museum* τοῦ 1866 περιέχει προφανῶς στίχους τινὰς καταλόγου βιβλιοθήκης· διότι εὗρηται ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου συγγραμμάτιόν τι τοῦ Ποσειδωνίου *Περὶ Ὀργῆς*, ἕτερον τοῦ Θεοφράστου *Περὶ Ἐγκρατείας*, δύο βιβλία τοῦ μεγάλου συγγράμματος τοῦ Ἀριστοτέλους *Περὶ Πολιτικῶν*· ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ᾔηται τοιαύτη τις ἀνακάλυψις ἐπεγεῖρει ὁμῶς πολλὰς ἐλπίδας. Ὁ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πλουτάρχου Λαμπρία κατάλογος τῶν συγγραμμάτων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἶναι ἐν παράδειγμα τῆς ὕλης ἣν ὁ ἱερὸς ζῆλος οἰκογενείας τινὸς ἠδύνατο νὰ ἐγχειρίσῃ εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος βιβλιογράφους. Τὰ αὐτὰ λεκτέον περὶ τοῦ πονηματίου τοῦ Γαληνοῦ «Ἐπὶ τῆς τάξεως τῶν συγγραμμάτων ἐκείνου.» 1)

Τὰ μάρμαρα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος παρέχουσιν ἐπίσης παραδείγματα τινὰ μερικῆς βιβλιογραφίας δυνάμενα νὰ ἐκθέσωσιν ἡμῖν ἐν περιλήψει τί ἦσαν αἵτε διδασκαλαί τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Καλλιμάχου, καὶ αἱ μετέπειτα συνταχθεῖσαι βιβλιογραφίαι κατὰ μίμησιν τοῦ περιφήμου σοφοῦ ὑπὸ βιβλιογράφων ἦσαν ὀνομαστών, ἐν οἷς συγκαταλέγεται καὶ ὁ Ἀρτέμων, συντάξας *Ἀναγραφὴν* τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. 2) Ἐπιγραφὴ νεωστὶ ἀνα-

καλυφθεῖσα ἐν Ἀθήναις 4) περιλαμβάνει στίχους τινὰς βιβλιογραφίας ἀξιολόγου. Ἰνωστὸς δὲ εἶναι πρὸ πολλοῦ ὁ κατάλογος τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου περιωθεῖς μέχρις ἡμῶν, οἶμοι! ἀτελὴς ἐπὶ μνημείου τινὸς τοῦ Μουσείου τοῦ Δούβρου· 2) ὁ κατάλογος τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἁγίου Ἰππολύτου ἀναγινωσκόμενος ἐπὶ τῆς βάσεως ἀνδριάντος τοῦ σοφοῦ τούτου κληρικοῦ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βατικανοῦ. 3) Τὸ πρὸ πολλοῦ δημοσιευθὲν ἐπιτάφιον Σμυρναίου ἱατροῦ παρδυσιάζει τὸν κατάλογον τῶν διαφόρων αὐτοῦ πονημάτων. 4) Πλίνιος δὲ ὁ περιφανὴς ἱστορικὸς καὶ πολυγράφος ἐπεδείκνυε προσοχὴν ἀξιοσημεῖωτον τεθείς ἐν κεφαλίδι τῆς μεγάλης αὐτοῦ Φυσικῆς ἱστορίας κατάλογον τῶν Ἑλλήνων, τῶν Λατίνων καὶ αὐτῶν τῶν Καρχηδονίων συγγραφέων, ἀφ' ὧν ἠρύσατο· λυπηρὸν ὁμῶς ὅτι ὁ κατάλογος οὗτος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιέχει ἁπλῶς ὀνόματα συγγραφέων ἄνευ ἐνδείξεως τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν. Μεσοῦντος ἤδη τοῦ Μισαιῶνος, ἡ *Βιβλιοθήκη* τοῦ Φωτίου διατελεῖ πολύτιμον μνημεῖον τῶν φιλολογικῶν πλούτων, οὓς κατεῖχον ἔτι οἱ Ἕλληνες ἐρασταὶ ἐπίσης τῆς ἀρχαίας ὡς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῶν φιλολογίας· ἐν δὲ μόνον παράδειγμα τούτου φέρω, ἡ Χρηστομάθεια δὴλα δὴ τοῦ Πρόκλου, ἣν ἐν χερσὶν εἶχε, περιεῖχεν ἀνά-

1) Ἴδε τὸ Ἀον τεύχος τοῦ Ἀθηναίου, περιοδικοῦ συγγράμματος ἐκδιδομένου ὑπὸ τῶν K. K. Κουμανούδη καὶ Καστόρχη.

2) Αρ. 421 τοῦ καταλόγου τοῦ Fröhner. Αρ. 6047 τοῦ *Corp. insc. graec.*

3) Αρ. 8643 τοῦ *Corpus inscr. graecarum*.

4) Αρ. 3314 ἐν τῷ *Corpus inscr. graec.* ἐνθα παρατηρητέον μεταξὺ τῶν ἀναφερομένων ἐπιγραφῶν σύγγραμμά τι ἐπιγραφόμενον «Πίναξ Ῥωμαίων καὶ Σμυρναίων διαδοχὴ κατὰ χρόνους. Πρβλ. Αρ. 4345α, ἐνθα βλέπομεν, εἰς Ροδιόπολιν λόγιόν τινα ἱατρὸν διανέμοντα ἐλευθερίως εἰς διαφόρους πόλεις ἀντίγραφα τῶν ἔργων αὐτοῦ.

1) Νέα παραβολὴ τοῦ συγγραμμάτιου τούτου μετὰ τοῦ πρωτοτύπου (*révision*) ἐδημοσιεύθη οὐ πρὸ πολλοῦ ἐν προγράμματι τοῦ πανεπιστημίου τῆς Erlangen (1874 ὑπὸ τοῦ κ. Iwan Müller).

2) Δημητρίου Περὶ Ἑρμηνείας § 223.

λυσιν τῶν παιημάτων τῶν μετὰ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἀποτελούντων τὸν λεγόμενον *Ἐπικὸν κύκλον*. Χειρόγραφόν τι τοῦ IIου αἰῶνος, διατηρούμενον ἐν τῇ λυρεντιανῇ τῆς Φλωρεντίας βιβλιοθήκῃ, παρέχει ἡμῖν ἐκτὸς τοῦ καταλόγου τεσσαράκοντα πέντε λόγων τοῦ Δημοσθένους, οἵτινες σώζονται εἰσέτι, τὸν κατάλογον δεκατεσσάρων ἀγορεύσεων ἀποδιδόμενων εἰς τὸ Δημάδην καὶ οὐσῶν ἀπαντήσεων, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀμέσων, εἰς ἄλλους τέσους λόγους τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ. 1) Τέλος δὲ τὰ πονημάτια τοῦ Πλατωνίου καὶ ἀνωνύμων τινῶν γραμματικῶν παρατιθεῖται ἐπίτομον ἀπογραφὴν, τῶν κωμικῶν ποιητῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν δραμάτων αὐτῶν ἀρυσθεῖσαν, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν πηγῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς πολυμαθείας.

Ἀρκοῦσι τὰ περὶ τούτων λεχθέντα ὅπως καταδειχθῇ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ βιβλιογραφία κατέλαβεν ἑνωρὶς παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ διεφύλαξεν ἐπὶ πολὺ παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ παρὰ ταῖς Ῥωμαίους, εὐρεῖαν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλολογίας. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ λυπώμεθα ὅτι οὐδὲν ἀκέραιον αὐτῆς μνημεῖον σώζεται νῦν; Πρὸ τινων ἐτῶν ἡγέλλετο ἡ ἀνακάλυψις καταλόγου τινὸς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης. Ἀλλ' ὁ ἀγγέλλων τοῦτο ἦν, ἂν δὲν ἀπατώμεθα ὑπὸ τῆς μνήμης, ὁ Ἑλλὴν Κωνσταντῖνος Σιμωνίδης, περιβόητος διὰ πολλὰς κτεδῆ-

1) Τὰ κείμενα ἐδημοσιεύθησαν παρὰ τοῦ K. R. Schoell ἐν τῷ *Ερμῇ* (τόμος 44 σ. 275-282).

λους ἐκδόσεις, ὧν μία ἦτο καὶ ὁ ψευδὴς *Περίπλους* τοῦ Ἀννῶνος. Φοβὸς μὴ ὁ τότε ἀγγελλόμενος κατάλογος ἦτο καρπὸς δμοίου τινὸς δόλου, ἂν ὁ ψευδογράφος ἀποκαλυφθεὶς πλέον δὲν ἐτόλμησε νὰ δημοσιεύτῃ.

Ἄς στέργωμεν τὸ ὀλίγον ἐπὶ ἀντικειμένου τοσοῦτον ἐνδιαφέροντος φοβούμενοι μὴ ἐπεγείρωμεν δι' ἀπερισκέπτου περιεργείας τὸν ζῆλον τῶν ψευδογράφων, ὧν τὸ ἐλάχιστον ἀμάρτημα εἶναι ἡ ἀπώλεια τοσοῦτου χρόνου, οὗ ἡ κριτικὴ δύναται νὰ ποιήσῃ καλλιτέραν χρῆσιν ἀλλαχόσε ἢ ἀνακαλύπτουσα καὶ ἐξελέγχουσα τὰ ψεύδη αὐτῶν. 1)

Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ

ὑπὸ Στεφ. Γ. Παπαμιχάλη.

1) Κατὰ τὸ 1864 ὁ κατάλογος τῶν δημοσιευθέντων συγγραμμάτων ὑπὸ τοῦ ἀλλοκότου τούτου ἀνδρὸς, μαριακοῦ ἴσως μᾶλλον ἢ κακοῦ, ἀνῆρχετο εἰς πλείονα τῶν τεσσαράκοντα (Ἴδε τὸ ὀπισθεν τῆς σελίδος τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ *Περίπλου* τοῦ Ἀννῶνος). Λίαν ὑποπτον εἶναι μὴ κατεχώρισεν ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ μοναχοῦ Διονυσίου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωγραφικῆς τυπωθέντι τῷ 1853 ἐν Ἀθήναις ἐν κεφάλαιον περὶ φωτογραφίας, δι' οὗ θὰ ἀνέρχεται εἰς τὸν IΕον αἰῶνα ἡ ὥραία αὕτη ἀνακάλυψις τοῦ Δαγέρρη καὶ τοῦ Νίψη. Ὁ Γάλλος μεταφραστὴς τοῦ συγγράμματος κ. Διδρών, οὗ ἡ μετάφρασις ἐφάνη τῷ 1845 οὐδὲν τοιοῦτον εἶχεν ἀναγνώσει ἐν αὐτῷ.